

Studiul limbajului juridic: considerații metodologice și teoretice

Adriana Sferle

Universitatea *Tibiscus* din Timișoara
și
Universitatea Paris III Sorbonne Nouvelle

Studiul limbajelor specializate, juridic, în cazul de față, oferă ocazia formulării unor idei și observații inedite privind structura stilistică a limbii literare, a relațiilor lingvistice și culturale dintre diverse popoare. În același timp, analiza terminologiilor diferitelor domenii de activitate, determinarea zonelor de interferență și a raportului cu limba comună sunt obiective principale ale cercetării lingvistice actuale, îndeosebi în direcția evaluării limbii sub raport funcțional.

Evoluția societății umane a confirmat dictonul *ubi societas, ibi jus*. Omul, ca ființă socială, trăiește într-o colectivitate în care se formează anumite norme de conduită care la început au fost mai simple, mai rudimentare, dar care s-au constituit încă din vechime în adevărate momente legislative. Așa sunt de exemplu : legile lui Manu în India, Codul lui Hammurabi, Legea celor 12 table la romani, Legile lui Solon la greci etc. Primele norme juridice, ce s-au impus mai întâi ca deprinderi, obiceiuri și tradiții, apar în epoca primitivă. Ulterior normele de conduită au evoluat și ele, adaptându-se vieții sociale. Apariția și constituirea dreptului a fost, bineînțeles, un proces complex, primele norme fiind difuze și împletite cu o mulțime de obiceiuri, datini, practici religioase etc. De-a lungul timpului, normele juridice au devenit o componentă firească a conviețuirii umane, viața cotidiană a oamenilor nefiind posibilă fără anumite reguli de conduită.

Dreptul ar putea fi definit ca ansamblu de reguli scrise, impuse de cutumă sau jurisprudență, menite să organizeze viața în societate. Aceasta înseamnă că principalul său rol constă în a stabili un cadru care să circumscrie raporturile și comportamentele membrilor societății, diversitatea acestor raporturi determinând efectivitatea dreptului.

Ca *ansamblu de idei, noțiuni, concepte și principii*, dreptul este o știință. Fiind o știință care are ca obiect de cercetare una din componentele majore ale societății — realitatea juridică — este o știință socială. Ca *ansamblu de norme* care organizează

conviețuirea umană și îi statornicește principalele coordonate, orientând comportamentul uman și apărând societatea, este o tehnică. Ca *ansamblu de procedee și mijloace* folosite de legiuitor în selectarea cerințelor tipice, dându-le expresie juridică, prin care judecătorul selectează norma sau normele spre a le aplica în procesul individualizării speței respective sau prin care avocatul selectează și expune argumentele necesare efectuării demonstrației în apărarea clientului său, dreptul este o artă. Dreptul ca știință și artă este o realitate oglindită în definiția dată de Celsus, unul dintre cei mai mari juriști romani : *ius est ars aequi et boni* „arta a ceea ce este echitabil și util”.

Constituirea dreptului ca entitate conturată se poate spune că are loc în țările Orientului antic și în antichitatea greco-romană, o dată cu constituirea puterii publice ca putere de stat. Ca fenomen social, dreptul este în evoluție istorică și poartă amprenta epocilor și a particularităților spirituale ale popoarelor, păstrând în dezvoltarea sa elemente de continuitate.

Fiecare societate își organizează sistemul juridic în funcție de concepția pe care o are asupra dreptății și de structura socio-politică pe care o adoptă. Pe de altă parte, dezvoltarea puternică a relațiilor internaționale și a colaborării internaționale face posibilă și necesară apropierea și influența reciprocă a sistemelor de drept. Mai mult decât atât, are loc o apropiere ce merge până la unificare între sistemele de drept ale țărilor cuprinse în diferite forme de colaborare internațională cum ar fi Comunitatea europeană, care a dus și la nașterea unui sistem propriu de drept, numit și drept comunitar.

Discursul juridic este purtatorul unei dimensiuni culturale care se reflectă nu numai în termenii și expresiile proprii unui sistem juridic, ci și în modalitățile de a le exprima. Este evident că fiecare domeniu de activitate are un vocabular specific. Dreptul însă se distinge de celelalte domenii prin faptul că folosește limba drept mijloc de expresie, textele constituind principalul său instrument și obiect. De altfel, este de la sine înțeles că dreptul nu ar putea exista fără un mijloc de expresie¹.

¹ Juristul englez Yon Maley explică relația dintre drept și limbaj astfel : ”In all societies, law is formulated, interpreted and enforced : there are codes, courts and constables. And the greater part of these legal processes is realized primarily through language. Language is medium, process and product in the various arenas of the law where legal texts, spoken or written, are generated in the service of regulating social behaviour. Particularly in literate cultures, once norms and proceedings are recorded, standardised and institutionalised, a special language develops, representing predictable process and pattern of functional specialisation.” (cf. *The Language of the Law, Language and the Law*, edited by John Gibbons, London, Longman 1994, p. 11.)

Trăsăturile lingvistice și culturale ale dreptului organizează discursul juridic într-un cadru instituțional bine stabilit, care cuprinde tradițiile, respectiv ideile ce delimitează legalitatea dreptului. Existența limbajului specific dreptului este marcată de două elemente care îl constituie : există un limbaj juridic pentru că dreptul conferă un sens precis anumitor termeni, iar ansamblul acestor termeni formează vocabularul juridic ; există un limbaj juridic pentru că dreptul își enunță conceptele într-o manieră specifică, enunțurile sale alcătuind discursul juridic². A vorbi despre discurs înseamnă a vorbi despre intenție. Așa cum dreptul are finalități precise, tot așa și discursul juridic are una sau mai multe intenții clar determinate. Textul juridic este înainte de toate conceput pentru a constrânge sau a provoca anumite comportamente, legea având ca principal obiectiv precizarea drepturilor și a obligațiilor. Este vorba despre caracterul normativ al textului juridic, decurgând din legislația și jurisprudența care îi conferă regulii de drept recunoașterea, deci eficacitatea și natura sa imperativă, condiții fără de care nu se poate vorbi de normă juridică³. Pentru a atinge obiectivul avut în vedere de către norma de drept, limbajul juridic este supus anumitor condiții. Astfel, ca și economia, matematica, medicina, informatica etc., dreptul are un limbaj specific.

Limbajul este un ansamblu care utilizează sistemul complex al limbii, dar care, în interiorul acestei limbi, a stabilit un cod și și-a organizat un sistem propriu. Fiecare limbaj utilizează într-o anumită măsură complexitățile sistemelor organizaționale — fonologia, morfologia, sintaxa, stilistica — organizând o rețea terminologică de semnificații pornind de la resursele lexicale ale limbii comune în scopul de a exprima noțiunile și de a conceptualiza sistemele specifice domeniului avut în vedere⁴. Un limbaj precum limbajul juridic utilizează toate sistemele formale ale limbii, dar are și o rețea terminologică ce cuprinde noțiunile specifice domeniului său. Este vorba așadar despre un limbaj special sau specializat, calificat uneori drept *sociolect*, *tehnolect*⁵.

² G. Cornu, *Linguistique juridique*, Paris, Montchrestien, 2005 [1990], p. 20.

³ J.-C. G  mar, « Le traducteur et la documentation juridique », *Meta*, vol. 25, no 1, mars 1980, p. 137. Autorul grupează textele juridice în trei categorii : documente de interes public, cum ar fi legile  i reglementările, hot r rile judecătore ti  i documentele de procedură ; documente de interes privat, cum ar fi contractele, documentele administrative sau comerciale, testamentele  i conven iile colective ; textele de doctrină (J.-C. G  mar, « La traduction juridique : art ou technique d'interprétation », *Meta*, vol. 33, no 2, juin 1998, p. 308).

⁴ G. Rondeau, *Introduction à la terminologie*, Québec, Ga tan Morin  diteur, 1983, p. 25.

⁵ Amintim  i « langage spécial » (*limbaj special*), « spécialisé » (*specializat*), termeni prefera i de G. Cornu, *Op. cit.*, p. 21–22 ; « technol cte » (*tehnolect*), de C. Hagège, *L'homme de parole*, Paris,  ditions Fayard, 1985, p. 191. Limba comună în raport cu limba specializată are, în opinia lui  . Benveniste, statutul de „sistem fundamental” (*Problèmes de linguistique générale*, vol. II, Paris, Gallimard, 1974, p. 94), sau de „nucleu dur” (C. Hagège, *Le fran ais et les siècles*, Paris,  ditions Odille Jacob, 1987, p. 54). G. Mounin admite existen a unei „limbi speciale”,

De cele mai multe ori se preferă însă întrebuințarea sintagmei *limbaj juridic*, deci a termenului *limbaj* în loc de *sociolect* sau *tehnolect*, având în vedere faptul că acesta nu reprezintă numai o serie de termeni tehnici utilizați pentru a descrie obiecte sau noțiuni, discursul juridic cuprinde elemente sintactice, lexicale, stilistice și semantice care îi sunt specifice și care trebuie folosite în împrejurări foarte precise. Este vorba de elemente de limbă, constituite în unități foarte greu de divizat și pe care lingvistica le separă numai atunci când își propune analiza lor.

Abordarea interdisciplinară a limbajului juridic a dus la conturarea a două noi domenii de cercetare – lingvistica juridică și semiotica juridică. Domeniul semioticii juridice vizează — din perspectiva lingvistului — descrierea discursului / textului juridic prin raportare la o gramatică și un dicționar de specialitate. În bibliografia românească⁶, primul model semiotic aplicabil discursului juridic se găsește într-un studiu consacrat argumentării în domeniul dreptului. În sens strict, lingvistica juridică presupune examinarea celor două componente esențiale ale limbajului dreptului : vocabularul juridic și discursul juridic, domeniul ei fiind delimitat prin raportare la lingvistica generală și la știința dreptului.

Disciplina care este numită lingvistică juridică sau jurilingvistică⁷, inițiată în spațiul francofon de Gérard Cornu, Jean-Claude Gémard, Louis Jolicoeur, care își atribuie ca obiect de studiu, limbajul juridic sub cele două aspecte care îl definesc, și anume : terminologia juridică și discursul juridic. Acest domeniu începe să fie introdus și la noi prin studii și cercetări cu caracter interdisciplinar ce investighează modul în care dreptul folosește limba pentru a construi, pornind de la resursele acesteia, un limbaj specializat cum este limbajul juridic. În bibliografia românească, sintagma *lingvistică juridică* este atestată într-un studiu adresat juriștilor, studiu

referindu-se la conceptul lui A. Meillet, « langue d'un groupe particulier dans la société » (*La linguistique comme science auxiliaire dans les disciplines juridiques*, in « Archives de Philosophie du Droit », t. XIX, 1974, p. 7).

⁶ Gheorghe Mihai, *Elemente constructive de argumentare juridică*, București, EA, 1982. Vezi pentru acest subiect Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Semiotica discursului juridic*, București, Editura Universității din București, 2001.

⁷ « La linguistique juridique ou la jurilinguistique a déplacé le centre d'intérêt vers l'étude de tous les moyens linguistiques qu'utilise le droit, considérés sous le rapport de leur fonction, de leur structure, de leur style, de leur présentation, etc. L'objet de cette discipline est constitué de toutes les interactions du langage et du droit, c'est-à-dire aussi bien l'action du droit sur le langage que l'action du langage dans le droit. [...] Cette discipline ambitionne d'être purement linguistique, se propose l'examen du langage de la norme, de la décision, de la convention, des déclarations, des négociations, des avis, des rapports, de l'enseignement du droit. Cependant, elle est également considérée comme une étude juridique par toutes les actions juridiques qui s'exercent sur la langue. La loi nomme les contrats et les délits, la loi consacre un terme de la langue usuelle avec un sens juridique, la pratique notariale élabore ses formules, etc. » (G. Cornu, *Op. cit.*, p. 13.) Termenul *jurilingvistică* (< fr. *jurilinguistique*) a fost creat după modelul unor termeni precum : *etnolingvistică*, *psiholingvistică*, *sociolingvistică*.

realizat de Barbu Berceanu⁸. Potrivit autorului, această disciplină are ca obiect „activitatea lingvistică în domeniul dreptului, având în vedere cuvintele cu semnificație juridică, specifice vieții juridice”, fiind precis delimitată de „activitatea dreptului în domeniul lingvistic, drept care atribuie cuvintelor o valoare juridică independent de domeniul în care se aplică”. În sfera de preocupări a lingvisticii juridice ar intra, așadar, studierea terminologiei juridice — „atât cea folosită de public, cât și cea de utilitate mai restrânsă, a specialiștilor și practicienilor dreptului [...] în vederea alegerii termenilor cei mai economici și mai adecvați (ca apartenență semantică și ca posibilități flexionare) și a găsirii celei mai științifice definiții”, lingvisticii juridice revenindu-i și sarcina elaborării dicționarilor juridice.

O cercetare recentă în acest domeniu este cea a Teodorei Irinescu⁹, care examinează în ce măsură normele juridice și actele de justiție respectă normele limbii literare moderne, precum și abaterile săvârșite de la ele, care îi știrbesc din claritate, precizie și accesibilitate.

Cu privire la abordarea studiului terminologiei juridice, unii lingviști¹⁰ sunt de părere că alături de perspectiva diacronică, respectiv stabilirea etapelor de constituire a terminologiei juridice, de o deosebită importanță și utilitate este cercetarea inventarului de termeni juridici pentru diferite epoci și a funcționării lui sincronice.

Terminologia juridică cristalizează în forma sa actuală „evenimentele” lingvistice cele mai importante care au avut loc anterior, studiul acestora interesând cu precădere istoria limbii. De asemenea, stadiul actual al terminologiei juridice se înscrie într-o fază determinată de evoluția acesteia, fiind expresia cercetării sincronice, în timp ce istoria acesteia ține de diacronie. Este vorba, așadar, de două abordări metodologice diferite.

De asemenea, în studiile consacrate acestor termeni, se observă intenția de a nu rămâne într-o perspectivă strict lingvistică, ci de a asocia termenii, ori de câte ori este fi posibil, cu fenomenele sociale, culturale și politice. În același timp, atenția este îndreptată către legătura strânsă care se stabilește între științele limbajului și realitatea lingvistică pe de o parte, iar pe de altă parte, între drept și terminologia sa.

⁸ Cf. *Dreptul și limba. Știința dreptului și lingvistica. Succinte considerații teoretice și aplicative*, în „Studii și cercetări juridice”, XXVI, 3, 1981, p. 247–266.

⁹ Autoarea, în calitate de filolog și jurist, a publicat recent două lucrări: *Lingvistica juridică*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2003; *Normă și abatere de la normă în terminologia penală și civilă românească*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2004.

¹⁰ J.-L. Sourieux, P. Lerat, *Le Langage du droit*, Paris, PUF, 1975, p. 38. Vezi și E. Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie*, București, EȘE, 1997.

Această legătură este justificată pe planul teoretic : unitatea de bază a terminologiei fiind termenul, termenul juridic nu dobândește și nu dezvoltă o semnificație decât la nivelul exprimării dreptului, deci în textele juridice.

Referințe bibliografice

1. Benveniste, Émile, *Problèmes de linguistique générale*, vol. II, Paris, Gallimard, 1974.
2. Berceanu, Barbu, *Dreptul și limba. Știința dreptului și lingvistica. Succinte considerații teoretice și aplicative*, in „Studii și cercetări juridice”, XXVI, 3, 1981, p. 247–266.
3. Bidu-Vrăncianu, Angela, *Terminologiile științifice din perspectivă interdisciplinară*, in AUB, Facultatea de Litere, p. 31–44.
4. Cornu, Gérard, *Linguistique juridique*, Paris, Montchrestien, 2005 [1990].
5. Coșeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie și istorie*, București, EȘE, 1997.
6. Gémard, Jean-Claude, « La traduction juridique : art ou technique d'interprétation », *Meta*, vol. 33, no 2, juin 1998.
7. Gémard, Jean-Claude, « Le traducteur et la documentation juridique », *Meta*, vol. 25, no 1, mars 1980.
8. Gémard, Jean-Claude, *Les fondements du langage du droit comme langue de spécialité*, « Revue générale du droit », Université d'Ottawa, Faculté de Droit, vol. 21, no 4, 1990.
9. Hagège, Claude, *L'homme de parole*, Paris, Éditions Fayard, 1985.
10. Hagège, Claude, *Le français et les siècles*, Paris, Éditions Odile Jacob, 1987.
11. Irinescu, Teodora, *Lingvistică juridică*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2003.
12. Irinescu, Teodora, *Normă și abatere de la normă în terminologia juridică penală și civilă românească*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2004.
13. Maley, Yon, *The Language of the Law, Language and the Law*, edited by John Gibbons, London, Longman 1994.
14. Mihai, Gheorghe, *Elemente constructive de argumentare juridică*, București, EA, 1982.
15. Mounin, Georges, *Le langage du droit*, in « Archives de Philosophie du Droit », tome XIX, Paris, 1974.
16. Rondeau, Guy, *Introduction à la terminologie*, Québec, Gaëtan Morin éditeur, 1983.
17. Souriaux, Jean-Louis, Lerat, Pierre, *Le Langage du droit*, Paris, PUF, 1975.
18. Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Semiotica discursului juridic*, București, Editura Universității din București, 2001.